

Basın Bülteni | 17 Şubat 2022 *

Özelleştirilmiş Kirlilik: Termik Santraller İçin Yapılan Geçici Düzenleme, Çevre Mevzuatını Yok Saymaya Devam Ediyor

2020 Ocak ayında mevzuata uygun olmadıkları gerekçesiyle faaliyeti durdurulan santrallerin dördünde, Şubat 2022 itibarıyla, hala çevre yatırımları tamamlanmadı ama buna rağmen santraller, geçici faaliyet belgesi ile çalışmaya devam ediyor. Çevre izni alan iki santralde ise izin süreçlerinin usulüne uygun işletilmediği tespit edildi.

Hava kirliliğinin sağlık etkisi hakkında araştırmalar yapan *Temiz Hava Hakkı Platformu*, özel sektöre devredilen Türkiye'nin en eski ve en kirli termik santrallerinin 2019'dan bu yana geçici faaliyet belgesi (GFB) ile çevre mevzuatı yükümlülüklerinden sürekli muaf tutulduğunu belirtiyor. Santrallerin güncel durumunu değerlendiren Platform, söz konusu santrallerin çevre yatırımlarını tamamlamadan çalışmalarına izin verilmemesi gerektiğini vurguluyor.

“Çevre Kanunu” ve “Çevre İzin ve Lisans Yönetmeliği”ne göre tesislerin, hava emisyon izni, atıksu deşarj izni ve atık depolama sahalarına yönelik lisansını birlikte, entegre çevre izni olarak almaları gerekiyor. Halen özelleştirme kapsamında olan ve özelleştirilen termik santrallere, entegre çevre izni alabilmeleri için gerekli baca gazı filtreleme ve arıtma tesisleri, atıksu arıtma üniteleri ve atık depolama sahalarını inşa etmeleri ve/veya yenilemeleri adına 2013 yılında Elektrik Piyasası Kanununa (EPK) eklenen Geçici Madde 8 ile ek süre tanınmıştı. 2013-2019 yıllarını kapsayan bu muafiyet, sürenin dolmasından sonra ise yatırımlarını tamamlamamış tesislere “geçici faaliyet belgesi” (GFB) verilerek hukuka aykırı biçimde fiilen uzatılmaya devam ediliyor.

Söz konusu santrallere verilen muafiyet süresinin tekrar uzatılması için Aralık 2019'da Meclis'ten geçirilmeye çalışılan düzenleme sivil toplum örgütlerinin ve kamuoyunun yoğun tepkisi sonucu Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmişti. Ancak ek süre tanınmamasına rağmen Çevre İzin ve Lisans Yönetmeliğinin hukuka aykırı uygulamaları ve Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelikte yapılan yine hukuka aykırı değişikliklerle bu santrallerin çevre yatırımları tamamlanmadan çalıştırılmasına göz yumuluyor. Temiz hava hakkını talep eden [110 binden fazla vatandaş](#) ise kirli hava solumak istemediklerini yüksek sesle dile getirmeye ve yaşam alanlarının korunmasını talep etmeye devam ediyor.

İklim Değişikliği Politika ve Araştırma Derneği'nin (İDPAD), Haziran 2021'de yayınladığı [rapor](#); 2020 yılının başında kapatıldığı iddia edilen kömürlü termik santrallerin yaklaşık 1.5 yıldır geçici faaliyet belgeleri ile hiçbir çevre yatırımını tamamlamadan çalıştırıldığını; tesislerin tamamının toksik atıklarını vahşi depolama yöntemi ile depolamaya devam ettiğini ortaya koydu. Bu rapor temel alınarak yapılan güncel incelemede, çevre yatırımlarını yapmadan çalışan santraller hakkında idari yaptırımların hala devre dışı olduğu anlaşıyor. 2020 Ocak ayında mevzuata uygun olmadıkları gerekçesiyle faaliyeti durdurulan santrallerden dördünde hala çevre yatırımları tamamlanmadı ama buna rağmen santraller GFB ile çalıştırılmaya devam ediliyor. Çevre izni alan iki santralde ise izin süreçlerinin usulüne uygun işletilmediği tespit edildi.

* Basın bülteni görselleri için [tıklayınız](#).

İDPAD'ın termik santrallere yönelik güncel incelemesi ile Sağlık ve Çevre Birliği HEAL'in ülkemizde 50MW üzerinde güce sahip hala çalışan kömürlü termik santrallerin sağlık maliyeti hakkında yaptığı Kronik kömür kirliliği – Türkiye: Kümülatif Sağlık Etkileri başlıklı güncel araştırması birlikte dikkate alındığında aşağıdaki sonuç ortaya çıkmaktadır:

- **Afşin Elbistan A Termik Santrali (Çelikler Holding, Kahramanmaraş):** Haziran 2020'de GFB olarak yeniden çalıştırılmaya başlandı. Geçen iki yıl içerisinde üç defa GFB aldı. Hala GFB ile çalıştırılıyor. 1984 yılında işletmeye alınan Afşin A termik santralinin, 1984'den bugüne sadece hava kirletici emisyonlarından kaynaklı yarattığı sağlık sorunlarının maliyeti 380 milyar TL. Santralin 16 binden fazla erken ölüme, yaklaşık 35 milyon günün hasta geçirilmesine neden olduğu tahmin ediliyor.
- **Tunçbilek Termik Santrali (Çelikler Holding, Kütahya):** Haziran 2020'de iki ünitesine GFB verilerek işletmeye alındı. Ocak 2021'de GFB'si iptal edildi, ancak yasal olarak kapalı kalması gereken süre içinde yeniden çalıştırıldı. 1956 yılında açılan ve Türkiye'de şu anda hala işletilen en eski kömürlü termik santral olan Tunçbilek santrali, geçtiğimiz 55 yılda 500 milyar TL'den fazla sağlık yükü oluşturdu. 20 bin erken ölüme ve 44 milyondan fazla hasta geçirilen güne neden olduğu tahmin edilen santralin hala çevre izni bulunmuyor.
- **Seyitömer Termik Santrali (Çelikler Holding, Kütahya):** Haziran 2020'de iki ünitesinde GFB olarak işletilen ve daha sonra kapasite artışına da gidilen Seyitömer termik santralinin şu an geçerli GFB'si 12.02.2022 tarihinde bitti. GFB'sinin süresinin dolmuş olmasına, henüz gerekli çevre yatırımlarını yapmamış ve çevre izni almamış olmasına rağmen santral faaliyetine devam ediyor. 1973 yılında açılan santral, işletmeye girdiği yıldan bugüne yaklaşık 490 milyar TL sağlık maliyeti oluştururken, yaklaşık 20 bin erken ölüme ve 43 milyondan fazla günün hasta geçirilmesine neden oldu.
- **Soma Termik Santrali (Konya Şeker A.Ş., Manisa):** Santral 2020 Ocak ayında tamamen durdurulması gerekirken, bölgesel ısı sağlıyor olduğu gerekçesi ile iki ünitesi çalıştırıldı. İki kez GFB verildi ve halen çevre izni olmadan çalıştırılıyor. 1984 yılında açılan santralin toplam sağlık maliyeti 800 milyar TL.
- **Çatalağzı Termik Santrali (Bereket Holding, Zonguldak):** Haziran 2020'de GFB olarak tekrar işletmeye sokulan Çatalağzı termik santrali, GFB süresi 08.06.2021'de bittikten 3 ay sonra 02.09.2021'de çevre iznini almış. Arada geçen süre için uygulanması gereken idari yaptırımların hayata geçirilip geçirilmediği bilinmiyor. HEAL sağlık etki analizinde daha önce işletilip kapatılmış ÇATES-A üniteleri veri eksikliği sebebiyle hesaba katılamadığından; 1989'dan beri işletmede olan ÇATES-B'nin ünitelerinin yol açtığı hava kirliliği analize dahil edildi. ÇATES-B'nin bu süre içinde 1.110 erken ölüme, 2,6 milyon hasta geçirilen güne ve 34 milyar TL sağlık maliyetine neden olduğu tahmin ediliyor.
- **Kangal Termik Santrali (Konya Şeker A.Ş., Sivas):** Santralin Haziran 2021'de alınmış bir çevre izni var. Ancak, GFB'si 04.06.2021 yılında bitmesine rağmen çevre izni bu süreçte değil daha sonra, 30.07.2021 tarihinde alınmış. Çevre izni bitiş süresi ise GFB'nin bitiş tarihinden itibaren başlatılmış ve aradaki izinsiz süreç için bir yaptırım uygulanmamış. 1986'da açılan Kangal Termik Santralinin işletmeye alındığı günden beri topluma yüklediği toplam sağlık maliyeti 446 milyar TL.

GFB ve çevre izni verilen santrallerin, çevre yatırımlarını tamamlamalarına ilişkin zaman planları ve Bakanlığın denetim raporları takip edilemiyor. **Bunun yanı sıra, “ticari sır” gerekçesiyle, zararlı partikül maddeleri açığa çıkararak hava kirliliğine ve halk sağlığına etkisi olan baca gazı emisyon değerleri de kamuoyuna açık değil.**

*Temiz Hava Hakkı Platformu’nun en son yayınladığı [Kara Rapor 2021](#)’de , 2017 yılından beri havanın sürekli olarak *yuksek derece kirliliği* olduğu illerden biri olan Kahramanmaraş’ta ve Manisa’da hava kirliliğinin kronikleştiği belirtiliyor. Her iki ilde de hala GFB ile çalıştırılan eski ve kirliliği büyük termik santraller var. Türkiye’de hava kalitesini izlemek için yeterli istasyon olmadığı için altını çizen *Temiz Hava Hakkı Platformu Koordinatörü Deniz Gümüsel*, “Kahramanmaraş’ta, 2020 yılında toz (partikül madde) kirliliğine dair yeterli veri üretilmedi. Yetersiz veri nedeniyle hava kirliliğinin halk sağlığına etkisi tam olarak hesaplanamaz iken **geçici faaliyet belgesi ve izinlerle en tehlikeli gazları açığa çıkaran termik santraller çeşitli muafiyetlerle mevzuatın etrafından dolanabiliyor.** Kamunun bu konuda yaptırım uygulamaması oldukça düşündürücü.” diyor.*

Sağlık ve Çevre Birliği HEAL’in Kıdemli Danışmanı Funda Gacal ise “Kömür yakıtlı termik santraller iklim değişikliğinin yanı sıra başta hava kirliliği olmak üzere, hem insan sağlığına zarar veren hem de alıcı ortamda kaybolmayan ağır metaller gibi pek çok kirlilik maddenin sorumlusu. Şu anda yüzleştiğimiz enerji kriziyle beraber, kömürün ucuz bir yakıt olmadığı bir kez daha kanıtlanmış iken, yaptığımız araştırmalar elektrik üretmek için kömür kullanmanın sağlık maliyetini de gözler önüne seriyor. Araştırmalarımız veri kısıtlılığı sebebiyle iyimser tahminler olmakla beraber, **santrallerin sadece hava kirliliği nedeniyle son 55 yılda yarattığı sağlık maliyetinin Türkiye’nin 2020 yılı gayrisafi yurtiçi hasılasına eşit olduğunu gösteriyor.** Bu maliyetin bedeli toplumun sağlığı, uzun erimli çevre etkileri ve kamu bütçesine maddi yük” dedi.

EPK Geçici 8. Madde kapsamında 2019 yılı sonuna kadar çevre mevzuatından muaf tutulmuş termik santrallerin güncel çevre izni ve GFB durumlarına dair gelişmeler [bu sayfadan](#) takip edilebilir.

EPK Geçici 8. Madde ile ilgili ek bilgi aşağıdadır.

EK BİLGİ

Elektrik Üretimi Sektörünün Özelleştirilmesi İçin Verilen Gizli Teşvik: Çevre Mevzuatı Muafiyetleri

2013 yılında yürürlüğe giren 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu Geçici 8. Maddesinde, kamunun elinde bulunan, özelleştirme sürecinde olan ve özelleştirilmiş elektrik üretim şirketlerine ve bunların tesislerine çevre mevzuatına uyuma yönelik yatırımların gerçekleştirilmesi ve çevre mevzuatı kapsamında gerekli izinlerin tamamlanması amacıyla 31/12/2018 tarihine kadar süre tanındı. Bu süre Bakanlar Kurulu kararı ile 3 yıl (yani 2021 yılı sonuna kadar) daha uzatılabilir diye de bir açık kapı bırakıldı.

Bu düzenleme çevre örgütlerinin ısrarlı takibi ile ana muhalefet partisi tarafından Anayasa Mahkemesine (AYM) taşındı. AYM, 2014 yılında verdiği kararla[†], EPK Geçici 8. Madde'nin Anayasanın 2., 5. ve 56. Maddelerine aykırı olduğu gerekçesi ile iptal etti. AYM kararında şöyle diyordu: "Anayasa'nın 5. maddesiyle kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlama ve insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlama ödevi Devlete verilirken; 56. maddesiyle de herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilerek bu hakkı korumanın yine Devletin ödevi olduğu vurgulanmaktadır."

Ancak 2016 yılında kanunlaşan bir torba yasa ile, iptal edilen Geçici 8. Madde, çevre mevzuatına uyum için geçiş süresi 2019 yılı sonuna kadar uzatılarak yeniden Elektrik Piyasası Kanununa tekrar dahil edildi. Ardından çıkarılan bir uygulama yönetmeliği ile madde kapsamındaki santrallerin çevre yatırımlarının ve çevre izin ve lisanslarını alma süreçlerinin izlenmesi için, enerji ve çevre bakanlıklarından oluşan bir komisyon kuruldu. Ancak ilerlemeler kamuoyu ile hiç paylaşılmadı.

Son olarak yine bir torba yasa (7194 sayılı Dijital Hizmet Vergisi Yasası) kapsamında yapılan düzenleme santrallerin çevre mevzuatına uyumuna yönelik yatırımlarını gerçekleştirmesi ve çevre mevzuatı açısından gerekli izinleri alması için tanınan süre, 30 Haziran 2022'ye kadar ertelenmek istendi. Sivil toplum örgütlerinin yoğun kampanyası ile Madde 50 adıyla kamuoyuna yansıyan düzenleme TBMM'den geçmiş olmasına rağmen Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından veto edildi ve kanun teklif metninden çıkarıldı. Buna göre Veto edilen kanun değişikliğinin ardından özelleştirilen termik santrallerin tamamının çevre mevzuatına uygun olmadıkları ve çevreyi kirllettikleri için 1 Ocak 2020 tarihinde kapatılması gerekiyordu. Bu durumda olan santrallerin faaliyetleri durduruldu.

Süreçte çevre izni olarak işletilmesine devam eden santrallerin (Yeniköy, Kemerköy ve Çan termik santrallerinin) aslında çevre mevzuatına uyumlarını tamamlamadıklarına, ama buna rağmen çevre izin belgesi aldıklarına dair ise Makine Mühendisleri Odası ve Kimya Mühendisleri Odası gibi meslek örgütlerinin tespit ve itirazları var.

Sektör uzmanları bu santrallerin her birinin çevre mevzuatına uyumlarını tamamlayabilmeleri için yüz milyonlarca dolarlık yatırım yapmaları gerektiğini, şirketler açısından kârlı biçimde özelleştirilebilmeleri için bu yatırımların hukuki ve gayri hukuki yöntemlerle sürekli ertelendiği görüşündeler.

[†] Anayasa Mahkemesi 22/5/2014 Tarihli ve E.: 2013/65, K.: 2014/93 Sayılı Kararı.

Geçici Faaliyet Belgesi hakkında

Çevre İzin ve Lisans Yönetmeliğinde tanımlanan, 1 yıl süresi olan, beyana dayalı ve daha basit kriterleri olan bir belgedir ve çevre izni almak için ön koşuldur. Santralin, ilgili çevre yatırımını yapmaya başladığını ifade etmektedir. Yönetmelik gereğince, GFB'si olan ancak 1 yıl içerisinde hala çevre izni/çevre izin ve lisans belgesi alamayan tesislerin ise 1 yılın sonunda GFB'si iptal olur. Tesisin tekrar GFB'ye başvurması gerekir. Ancak, tekrar GFB başvurusu yapılması için ise tesisin 60 gün kapalı kalması gerekmektedir. Eğer tekrar çevre izni alamazsa, 90 gün kapalı kalır. GFB sürecinde bir defa çeşitli gerekçelerle (yakıtın veya yakma sisteminin değişmesi, faaliyetin değişmesi, kapasite artışı, prosesdeki çeşitli değişiklikler v.b.) GFB alındıktan 6 ay içerisinde GFB yenileme işlemi yapılabilmektedir.

Geçici Faaliyet Belgesi alma süreci diyagramına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.